

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

פנחס תשע"ו

פרשת שבוע

סוכה, משכן, אהל וארון

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

קשר בין איש ואשה, על פי ההלכה, נוצר כתוצאה של מעשה קידושין מלשון קדושה. קשר קדוש זה מאפשר להם לבנות בית שהשכינה שורה בתוכו כמאמר חז"ל: "דריש רבי עקיבא: איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן" (סוטה דף יז ע"א).

בפרשיות האחרונות מצינו דוגמאות לכאן ולכאן. מצד אחד, התפעלותו של בלעם הרשע:

"מה טובו אהליך יעקב משקנתיך ישראל" (במדבר כ"ד ה).

כשחיים באוהל בקדושה ובטהרה הוא הופך להיות למשכן לשכינה.

מצד שני, החטאת בני ישראל בבנות מואב וההצמדות (מלשון צמד) לבעל פעור בשיטים, מסמלים את הכיוון ההפוך.

ננסה בדברינו להציע הסבר חדש לתוכחה שהוכיח אוריה את דוד, תוך שימוש ברמזים מסוג זה.

כאשר דוד המלך ניסה לשלוח שוב ושוב את אוריה לביתו, ענה אוריה לדוד בתשובה חריפה וגם זהירה, דברים נכוחים וברורים אבל בלי להיכנס למלכודת של "מורד במלכות". הוא פתח את דבריו במילים הבאות:

"וַיֹּאמֶר אֲוֹרִיָּה אֶל דָּוִד הָאָרוֹן וַיְהוּדָה יִשְׁבִּים בְּסֻכּוֹת" (שמואל ב י"א יא).

חז"ל בירושלמי שאלו: "והלא ארון בציון היה? ... ותרצו: "סכך (=סוכות) שהיה בקירו שעדיין לא נבנה בית הבחירה" (הארון היה בעיר דוד במבנה זמני - אהל-סוכה) (מסכת סוטה פרק ח ה"ג).

לפי חז"ל, אוריה לא הזכיר את מיקום הארון מבחינה גאוגרפית, אלא התייחס למצב רוחני ורצה לרמוז לדוד כי במעשהו הוא גרש את השכינה, כביכול, ואולי אפילו עיכב את בנין המקדש והכנסת הארון לקודש הקדשים. נפרש שיחתנו, הארון הוא סמל להשכנת השכינה.

ה"חומש השישי" מלמדנו כי השכנת השכינה על מחנה ישראל, שתלויה בקדושת המחנה שהארון מסמל, היא התנאי להצלחה במלחמה ולניצחון על משנאי הקבי"ה - שונאי ישראל:

"וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרוֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יִקְוֶה יִקְוֶה וַיִּפְצוּ אֵיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ: וּבְנִחָה יֹאמֶר שׁוּבָה יִקְוֶה רַבּוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל"

(במדבר פרק י' לה-לו)

הכרובים שעליו, הם סמל להשכנת השכינה וכשפניהם איש אל אחיו משמעותו של דבר היא: "ישראל עושים רצונו של

מקום" (בבא בתרא דף צט ע"א). ויש בהם גם רמז לכך שיחסי אישות בקדושה ובטהרה הם בבחינת: "זכו שכינה עמהם" (עיינו יומא דף נד ע"א/ע"ב).

לאחר שאוריה הזכיר את הארון בפני עצמו, על כל מה שהוא מסמל, הוא הוסיף:

"וַיְשָׂאֵל וַיְהוּדָה יִשְׁבִּים בְּסֻכּוֹת."

הציון של סוכות יתפרש, כי אוריה רמז לדוד על עניין השכנת השכינה.

הסוכה, גם היא, רמז למצב של ישיבה תחת כנפי השכינה, 'בצלא דמהימנותא', תחת ענני הכבוד (הקשר בין הסוכה, ענני הכבוד והשכנת השכינה מפורש בנבואת ישעיהו פרק ד' ה-ו עיינו גם בספרי "צפנת ישעיהו" על פסוקים אלה).

זהו הענן שהיה קשור מעל לאהלה של שרה אמנו ומאז כל משפחה יהודית שואפת לכך שה'יוד' של האיש תתחבר ל'הא' של האשה.

אוריה שלח מסר לדוד כי מעשהו רחוק כרחוק מזרח ממערב, ממה שסימלו הארון והכרובים שעליו. בתוכחתו הוא זעק: "המעשה שעשית איננו משתלב לא ברעיון של קדושת המחנה, לא בניסיון להשכיך שכינה ולא בתוכניות לבנות את המקדש". בשלב זה, דוד עדיין לא היה מוכן לשמוע את הזעקה (הדברים יפורטו בע"ה בספרי "צפנת שמואל").

הבה נתפלל כי נזכה לעוד בתים יהודיים, של איש ואשה שענן קשור על ביתם.

כל אחד ואחד מהם יקרב אותנו עוד יותר לרגע בו נזכה להשכנת שכינה בגלוי, גם במקום שהקבי"ה בחר.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	--	---	---	--	---

לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו
מש' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

תשבי יתרץ קושיות ובעיות

בכליון עיניים, מחכים אנו לבואו של אליהו הנביא (הוא פינחס של פרשתנו, לכמה דעות), כפי שהובטח בסוף ספר מלאכי, כדי שהוא יברר את ספקותינו בתחומים שונים: בדין ובמציאות. **תיק"ו** = תשבי יתרץ קושיות ובעיות. בדין - למשל: אמוראים דנו אם "מסדרים לבעל חוב", דהיינו האם כשגובים ממנו את חובותיו, משאירים לו את חפציו החיוניים למחייתו? בערכין, כשמקדיש אדם סכום למקדש, מתחשבים בצרכיו; האם כך גם בחוב שעליו לשלם לזולתו? בגמרא (ב"מ קיד, א) מובא שאת הספק הזה פשט אליהו הנביא על פי לימוד מגזירה שווה. אגב, לא לכל הדעות פוסקים כמו שהורה אז אליהו!! בנושאי הלכה הקרדיטי ניתן לאליהו לא מכוח היותו נביא, שהרי "לא בשמים היא", ואין נביא רשאי לחדש הלכות; אבל לא גרע אליהו מכל חכם אחר, ואולי אף עולה עליהם.

במציאות - קיימים כמה אופנים בהם יבוא אליהו ויסייע לנו. הוא יברר על תרומות מסוימות אם אכן נטמאו, הוא יגלה לנו על בשר שנתעלם מן העין אם הוא משל ישראל או משל נוכרים. במקרים של סכסוכים ממוניים בין בני אדם, אנחנו מעדיפים לעיתים להשאיר את הממון במקום ניטרלי, ולהמתין עד שיבוא אליהו ויגלה למי הוא שייך. בכל אלה מדובר על מקרים ספציפיים, בהם יבוא לנו גילוי אליהו. יחד עם זאת הוא יברר עבורנו כמה ספיקות שיש לנו בקשר לטבעם של דברים, למשל: האם אנשים קובעים סעודה גם על יין, ולא רק על לחם? האם בדרך כלל אדם מת מוכן למחול על זלזול בו מאת יורשיו? האם עורו של דג טהור מזוהם עד כדי שלא ניתן לכתוב עליו את פרשיות התפילין. לצורך הכרעתם של ספיקות אלו אנו סומכים על כוחו הנבואי של אליהו, שלבואו אנו מייחלים.

ע"פ הערך אליהו בכרך ב

מימוש נחלה

פרשתנו עוסקת בענייני ירושה. נכד (למשל: ראובן) יורש את סבו (יצחק), גם אם אביו (יעקב) נפטר קודם. ירושה כזו נקראת "משמוש נחלה", והיא נלמדת מהפסוק "תחת אבותיך יהיו בניך" (תה"ל מה, יז) - הבנים עומדים במקום אבי אביהם. הגמרא דנה האם הכוונה היא שיעקב יורש מיצחק, גם בהיותו בקבר, וראובן יורש ממנו; או שראובן יורש ישירות מיצחק. למאי נפקא מינה? אם היה יעקב חייב כספים, האם יכול בעל החוב לגבות את חובו מירושה זו. כך הם דברי הגמרא (ב"ב קנט, א). וקשה, הרי בשעה שיעקב לווה כסף, עדיין לא היתה הירושה בידו (יצחק היה עדיין בחיים), כיצד השתעבדו נכסי יצחק לתשלום חובו של יעקב? כמה תשובות לכך:

- אמנם אי אפשר לקנות ולהקנות דבר שלא בא לעולם, אבל ניתן לשעבדו. אם כך, יעקב התחייב לפרוע חובו גם ממה שיגיע "לידיו" לאחר פטירתו.
  - הבן הוא כאילו רגלו של אביו ("ברא כרעיה דאבוה"), וזכיית ראובן בירושת יצחק היא כאילו זכה בה יעקב.
  - מצוה על היורשים לפרוע את חובות אביהם, כאשר הם זוכים בכספים מכוח אביהם, כמו במקרה דנן.
- דין זה של משמוש נחלה תקף בכל היורשים, להוציא ירושת בעל את אשתו, וירושת בן/בת את אמו/אמה. בדוגמא דלעיל, אם מת יעקב לפני לאה, יוסף (שאינו בנה של לאה) לא יירש את נכסי לאה בשל היותה בעבר אשת אביו, אלא נכסיה יועברו (אם אין לה צאצאים) למשפחת אביה (לבן) ולצאצאיו.
- ע"פ הערך ירושה בכרך כה

רפואה והלכה

ראש השנה

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחֲזָר לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מַלְאָכָת עֲבֹדָה לֹא תֵעָשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם (במדבר כט א)

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ד, ערך מועדים, טורים 365 – 368

תענית שלפני ראש השנה - יש הנוהגים להתענות לפני ראש השנה, ואם התענה שלוש פעמים רצופות בשלוש שנים, ואחר כך רוצה לחזור בו, מחמת שאינו בריא, צריך התרה בפני שלושה [1]. דין זה הוא דווקא אם רוצה לחזור בו לעולם, אבל אם הוא

חולה קצת, ורוצה לאכול באותה שנה, ולשנה הבאה יחזור למנהגו, אינו צריך התרה [2]; ויש שכתבו להחמיר לעשות התרה בכל מקרה [3], אבל אם אינו מוצא מי שיתירנו, יש להקל בשעת הדחק [4].

אכן בדורות אלו שירדה חולשה לעולם, ויש חשש שיוכל לבוא לידי חולי, לכתחילה אין להחמיר להתענות בימים אלו [5].

שליח-ציבור או בעל תוקע שחלה - שליח-ציבור קבוע, או בעל תוקע קבוע, שחלה לפני הימים הנוראים, ביד הקהל להעמיד ש"ץ אחר או בעל תוקע אחר, ומכל מקום כשחוזר לבריאותו, חוזרת המצווה אל הראשון [6].
תשמיש המיטה - אין לשמש מיטתו בשני לילות ראש השנה, ואם הוא ליל טבילתה - מותר [7]; ואם יש חשש שיבוא לידי טומאת קרי, אל ימנע עצמו מלשמש [8].

'מי שברך' לחולה - בברכת 'מי שברך' לחולה בראש השנה, אין אומרים 'יום-טוב הוא מלזעוק', ואם חל בשבת אין אומרים 'שבת היא מלזעוק', אלא אומרים בנוסח הרגיל כבכל ימות השנה [9].

אכילה לפני תקיעת שופר - אסור לאכול קודם תקיעת שופר [10]; אבל מי שליבו חלוש, ואין דעתו מיושבת עליו, מותר לו לקדש, לטעום מעט אוכל, ולשתות קפה או תה, אך יעשה זאת בצניעה [11]; ואשה שמרגישה חולשה, בוודאי מותר לה לקדש ולאכול קודם התקיעות, כי מעיקר הדין היא פטורה ממצות שמיעת שופר, כדין מצות עשה שהזמן גרמא [12].

בעת שיש צורך לאכול בגלל מגיפה או מחלה, עדיף שיתקעו תקיעות דמיושב, יעשו קידוש ויאכלו, ואחר כך יתפללו מוסף [13].

תקיעת שופר לחולה - חולה שאינו יכול ללכת לבית הכנסת, אין חיוב מיוחד לקבץ עבורו מנין לשמיעת שופר, ויכול לשמוע ביחיד [14].

חולה שלצורך רפואתו צריך להישאר בראש השנה בבית חולים, ואין שם אפשרות לשמוע תקיעת שופר, הרי הוא נחשב כאנוס, ואין צריך להוציאו מבית החולים, כדי שיקיים מצות שופר [15].

אשה חולה פטורה מתקיעת שופר, כי במקום חולי לא קיבלו הנשים על עצמן לשמוע קול שופר [16].

תוקע לרבים, שרוצה לתקוע לחולה בביתו, כדי להוציאו ידי חובתו, עדיף שיתקע קודם לציבור בבית הכנסת, ואחר כך יתקע לחולה [17], גם אם יצטרך החולה עקב כך לאכול לפני התקיעות [18], ומכיוון שהתוקע כבר יצא חובת שמיעת שופר, עדיף שהחולה יברך לעצמו, אך מנהג העולם להקל, שהתוקע יוציא אותו גם בברכות [19]; ואם אי אפשר בדרך זו, יוכל לתקוע לחולה לפני הציבור, על ידי שיכווין בפירוש שאינו רוצה לצאת ידי חובתו בתקיעות אלו, ואחר כך יתקע בציבור [20].

חולה לב, שאסרו עליו לתקוע בשופר, אם עבר ותקע, יש כאן עברה, ואין כאן מצווה [21].

מקורות והערות

[1] טושו"ע יו"ד ריד א; [2] מג"א ס"י תקפא סק"י; ערוה"ש או"ח תקפא יא; [3] ש"ך יו"ד ס"י ריד סק"י; [4] שעה"צ ס"י תקפא סק"י; [5] טושו"ע או"ח תקפא א; [6] ערוה"ש או"ח תקפא ו; מ"ב ס"י תקפא סק"י; [7] מג"א ס"י תקפא סק"י; [8] מחזיק ברכה שם אות ד; בן איש חי שנה א, ניצבים אות ט; מ"ב ס"י תקפא סק"י; [9] מטה אפרים ס"י תקפד סכ"ה, ובאלף למטה שם סק"ד; שמירת שבת כהלכתה פ"מ סמ"ח, על פי סידור הגר"א; [10] תוספתא שבת א ד; מג"א ס"י תרצב סק"ז; מטה אפרים תקפח ב; [11] מטה אפרים שם; שו"ת חת"ס חאו"ח סוסי ז; שו"ת בית יצחק חו"ד ח"ב קו"א ס"י יח; [12] חיי אדם קמא ז; [13] הוראת הגרעק"א בעת מגיפת כולירע, הובא במקראי קודש, ימים נוראים, ס"י כט. וראה בשו"ע או"ח פט ג, ובביאוה"ל שם. ובמקראי קודש שם, הבדיל בין אכילה לטעימה, עיי"ש; [14] מקראי קודש ימים נוראים ס"י טז; [15] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א ס"י קעב; [16] חיי אדם קמא ז; [17] ד"מ או"ח ס"י תקפט אות ה; [18] שו"ת עולת שמואל ס"י פב; כף החיים או"ח ס"י תקפה סק"ה; עשה לך רב ח"ז ס"י לה; [19] שו"ת תרומת הדשן ח"א ס"י קמ; מ"ב ס"י תקפה סק"ה; [20] ילקוט יוסף ח"ב ה' ימים נוראים, מהלי ברכת השופר ס"י; [21] שו"ת מנחת יצחק ח"ד ס"י קב אות ב.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק ג

מאמר זה הוא המשך של שני המאמרים הקודמים שהתפרסמו בענין זה.

במאמר ["מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק א"](#) התבאר שרב שרירא גאון מרמז באיגרתו שהמובא בסוגיה ביבמות (דף סב, ב) שרבי עקיבא היה רבם של רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אינו כפשוטו ויש להבינו במשמעות סמלית. וכן המובא שם שתלמידי רבי עקיבא מתו בין פסח לעצרת באסכרה גם הוא אינו כפשוטו, אלא שהם מתו במלחמות נגד הגויים. במאמר ["מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא חלק ב"](#) הובאה שתי מסורות שגם אותן קשה להבין כפשוטן. המסורת האחת בספר 'ערוגת הבשם' שהתחבר ע"י רבנו אברהם ברי' עזריאל, שהיה מרבתינו של האור זרוע. ובה מובא שהסיבה למה שנהגו שלא לעשות מלאכה בין פסח לעצרת, משתשקע החמה עד למחרת שחרית, היא משום "פטירת תלמידי הלל ושמאי דאמרו שמונים אלף תלמידים היו להילל הזקן ושמאי מגבת ועד אנטופרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת על שלא היו נוהגים כבוד זה לזה". קשה להבין מסורת זו כפשוטה, ונראה שהיא מרמזת שיש להבין את פטירת תלמידי רבי עקיבא במשמעות סמלית, ובמשמעות זו היא כבר התרחשה בעבר אצל תלמידי הלל ושמאי, כאשר המספר 'שמונה' ('שמונים אלף') משמש כמפתח להבנת המשמעות הסמלית.

מסורת השניה היא מלחמת תלמידי הלל כנגד תלמידי מנחם (ושמאי), המשולבת בדימויים מנבואות זכריה על המלחמה בירושלים, וכפי שהיא מתוארת בסיום מדרש שיר השירים זוטא:

"דבר אחר: בָּרַח דוֹדִי. ברח כבוד מישראל. אימתי. יום שכריתי ברית עם ארחומו והעלו שני תלאים. אחד לצפון המזבח לשם ארחומו ואחד לדרום המזבח לשם ירושלים... דבר אחר: בָּרַח דוֹדִי. אימתי. בימי מנחם והלל שנפלה מחלוקת ביניהם ויצא מנחם הוא ושמונה מאות תלמידים מלובשים סריקונין של זהב. ובא חנן בן מטרון (ובעינין) [ובעט¹] (בן יהודה) [בו ביהודה²] אחיו של מנחם והרגו. ועלה אלעזר והתלמידים עמו וחתכו מנויות מנויות [מנות מנות³]. באותה שעה שלחו אנשי אורחמו והשיבו קסטרא על ירושלים והיו מטמאים כל הנשים שהיו בתוכה. ועלה אלעזר והתלמידים עמו והכו כל אנשי קסטרא. באותה שעה נפלה מחלוקת בירושלים. על אותה שעה אמרו בָּרַח דוֹדִי וְדַמְדַּמְ לָךְ לְצַבִּי אוּ לְעַפְרָה הָאֵילִים עַל הָרִי בְשָׁמִים".

גם מדרש זה מדגיש את המספר 'שמונה' (שמונה מאות תלמידים), וגם אותו קשה להבין כפשוטו. והתבאר במאמר הקודם, שהקב"ה חילק את הצדיקים לשתי קבוצות מרכזיות, ויש בינן מאבק מי יותר צדיק, ובמילים אחרות מיהו הצדיק האמיתי, ומי הוא זה שנמצא בירושלים של מעלה⁴.

מנחם ותלמידיו שעזבו את בית המדרש ויצאו ל'חוץ' לצורך עבודת המלך - שורשי נשמותיהם הם מיוסף הצדיק. הם יצאו לבושי 'בגדי זהב' והמספר שמייצג אותם הוא 'שמונה' ('שמונה מאות', או 'שמונים' תלמידים), משום שמספר זה מסמל את שמונת בגדי הזהב של הכהן הגדול, שהם אמנם בגדי קודש, אך הוא משמש בהם בחוץ ואינו רשאי להיכנס עימם אל הקודש פנימה. כמו כן, יציאה לחוץ בבגדים מפוארים מסמלת נציגים של משיח בן יוסף, וכפי שמצאנו במלכים (א יא, כט): "...וַיִּרְבְּעֵם יָצָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנְּבִיא בְּדֶרֶךְ וְהוּא מִתְפַּסֶּה בְּשַׁלְמֵה חֲדָשָׁה...". תלמידי הלל מסמלים במעשה את אלו שנשארו בבית המדרש ונקטו שאין בעם ישראל צורך ב'תפקיד' של משהו שעוסק בעיסוקים גשמיים כמו אנשי מלחמה וכדומה. הם התייחסו אל תלמידי מנחם שיצאו לחוץ לעבודת המלכות כמו ל'גויים', ולכך מרמז גם צליל השם 'ארחומו'. מצד אחד הוא מרמז ל'ארחמו' ומזכיר את משיח בן אפרים, אך מצד שני הצליל שלו מרמז לשם של גויים.

כל צד מתייחס לצד השני כאילו הוא 'מת בזוי', ודבר זה מרמזו בסיפור על 'חנן בן מטרון' ש'בעט בו' ב'יהודה' אחיו של מנחם ו'הרגו'. הצליל של 'חנן בן מטרון' מזכיר את חנוך ואת מטטרון, שהוא מלאך בשמים שמייצג במידה מסוימת את עיסוקיו של משיח בן יוסף⁵. 'הריגה' סמלית זו גוררת תגובה נגדית – "ועלה אלעזר והתלמידים עמו וחתכו מנויות מנויות". אלעזר והתלמידים מייצגים את אלו שנשארו בבית המדרש והם נציגי משיח בן יהודה. והם כביכול 'הורגים' את משיח בן יוסף וחותכים אותו ל'מנות מנות'⁶.

'אלעזר והתלמידים' מוזכרים במדרש כדי לרמז שמחלוקת זו שבין תלמידי מנחם ותלמידי הלל היא מחלוקת קדומה, ושורשה במחלוקת שבין אלעזר בן אהרון ושבת לוי ('התלמידים') לבין שאר שבטי ישראל שהם אנשי המלחמה. העמקה בפרשיה זו תוכל להאיר את המשמעות הסמלית של מנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא (או תלמידי הלל ושמאי), ובכך יעסוק מאמר זה.

מיתת אהרון ובחירת שבת לוי לעוסקי התורה

בפרשת מסעי מסופר על מות אהרון בשנת הארבעים ליציאת מצרים (במדבר לג, לח):

"וַיַּעַל אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֱלֹהֵי הָהָר עַל־פִּי ד' וַיָּמָת שָׁם בְּשָׁנַת הָאַרְבָּעִים לְיַצֵּאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ:"

מות אהרון מוזכר ביתר פרוט לפני כן בפרשת חוקת (במדבר כ, כח-כט):

"וַיִּפְשֹׁט מִשָּׂה אֶת־אֶהֱרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׂ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנֵו וַיָּמָת אֶהֱרֹן שָׁם בְּרֵאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר מִן־הָהָר:"

וַיֵּרָאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גִזַּע אֶהֱרֹן וַיִּבְכוּ אֶת־אֶהֱרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:"

אך פרשיית מותו מוזכרת באופן לא ברור גם בפרשת עקב (דברים י):

"... וְאִשֶּׁם אֶת הַלַּחַת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי... וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שֶׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם וַיִּכְהֶן אֶלְעָזָר בְּנֹו תַחְתָּיו: מִשָּׁם נָסְעוּ הַגִּדְגָדָה וּמִן הַגִּדְגָדָה יִטְבְּתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם: בְּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ד' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֶרֶץ בְּרִית ד' לְעֹמֵד לְפָנָי ד' לְשִׁרְתוֹ וּלְבִרְךָ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה... וְאֲנֹכִי עֹמְדִתִּי בְּהָר פְּיָמִים הָרִאשֹׁנִים..."

אין זה מובן, מדוע סיפור המסעות וקבורת אהרון משולב בתוכחה על חטא העגל שארע בשנה הראשונה. ודברי המפרש הפשוט רבנו סעדיה גאון מחזקים את הקושי, וז"ל שם:

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ. וְכַאֲשֶׁר נֶעְתַר לְתַפִּילְתִּי עַל אֶהְרֹן, נִשְׂאָר בְּחַיִּים עַד שֶׁנָּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל."

דברי רס"ג חיזקו את סתירת הכתובים. ורס"ג רומז לנו בכך שמשם משתמש בתוכחה שלו במילים במשמעות סמלית. משה מוכיח כאן את ישראל, שבמסעות הראשונים שלהם - אהרון 'מת באופן סמלי' במוסרה, והדבר נוקף לחובתם. וכן מרומז בכמה נוסחאות בפירוש ספורנו שם, ובאחת הנוסחאות ספורנו מזכיר גם ספור של חז"ל, וז"ל נוסחה זו (מובאת בפירוש שבהוצאת מוסד הרב קוק ובחומש תורת חיים):

"מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שֶׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם, אַע"פ שִׁידְעוּ שְׂבֵאוֹתוֹ חֶלֶק הַמְדַבֵּר מֵת אֶהְרֹן בְּסִיבַת מְרִי מוֹעֵט בְּסִיבַתְּם, וְשֶׁם נִקְבַר בְּלִתִּי הַכְּבוֹד הַמּוֹרְגָל לְמַתִּים... עַד שֶׁבָּאוּ לְיִטְבְּתָה שֶׁהִיְתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם וְשֶׁם חָנוּ עַל הַמַּיִם וְלֹא יִסְפוּ לְהִלָּחַם כְּדֵי לָשׁוּב לְאַחֹר כְּמוֹ שֶׁסִּפְרוּ רז"ל."

רס"ג וספורנו מרמזים שהתורה מתייחסת כאן למציאות שלפניה יש בבני ישראל שתי קבוצות מרכזיות, קבוצה שרואה 'חיים' בעיסוק במלאכות גשמיות ובהקמת צבא ומלכות. וקבוצה שרואה 'חיים' בעיסוק בתורה ובתפילה. בשלב הראשוני כל קבוצה מחשיבה רק את דרכה שלה ונלחמת מלחמה רעיונית בחברי הקבוצה השנייה, ומתייחסת אליהם בבזו גמור ורואה בהם 'מתים בזווים'. רס"ג מגלה, שמשם התפלל לה' שכל קבוצה תראה 'חיים' גם בתפקיד שממלאים חברי הקבוצה השנייה, אך תפילתו הועילה לזמן קצר. ובסמוך לאחר חטא העגל עוד בתחילת המסעות - לפני המסעות החשובים שמוזכרים בפרשת מסעי - בני ישראל חזרו והתייחסו לאהרון כמו ל'מת בחייו'.

בני ישראל נסעו אז והגיעו למקומות 'מים יפים' שמתאימים למרעה הצאן שלהם ושיש בהם גם מאכלים ופירות רגילים, הם שמחו בעיסוק זה ובאורח חיים שכזה והעדיפו אותם על פני העמל בתורה ואורח חיים של פרישות כאכילת המן וכדו'. הם התייחסו אז לאהרון שהיה פרוש ומתמיד בתורה כאלו הוא 'מת בחייו' בתפקיד בזוי שאותו אמור למלא גם אלעזר בנו. התייחסות בזויה דומה היתה גם כלפי שבט לוי 'עוסקי התורה'. באותה עת נבחר 'אלעזר' להיות זה שימלא בעתיד את תפקיד האיש הקדוש ביותר - 'הכהן הגדול'. ובאותה העת נבחר שבט לוי להיות קבוצת 'התלמידים' שתפקידה הוא לימוד התורה והעיסוק בענייני הקודש. ולכך כוונת הכתוב באומרו שם: **"בְּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ד' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֶרֶץ בְּרִית ד' לְעֹמֵד לְפָנָי ד' לְשִׁרְתוֹ וּלְבִרְךָ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה"**. ובאותה העת נבחרו שאר השבטים להיות בתפקיד אנשי הכלכלה והצבא. ספורנו מזכיר ספור של רז"ל שקשור לכך, וכוונת דבריו היא כדלקמן.

מות אהרון – ומלחמת הכנעני

וז"ל הירושלמי (יומא פ"א ה"א):

"א"ר יודן בר' שלום למה סמך הכתוב מיתת אהרון לשיבויר הלוחות ללמדך שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשיבויר לוחות, כתיב [דברים י, ו] 'וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שֶׁם מֵת אֶהְרֹן'. וכי במוסרה מת אהרון והלא בהר ה'הר' מת? הלא הוא דכתיב [במדבר לג, לח] 'וַיַּעַל אֶהְרֹן הַהָר הַהַר עַל־פִּי ד' וַיָּמָת שָׁם'. אלא מכיון שמת אהרון נסתלקו ענני הכבוד ובקשו הכנענים להתגרות בס' ה'הא' הוא דכתיב [שם כא, א] 'וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ־עַרְדַּי יֵשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דְּרָךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל'. מהו 'דְּרָךְ הָאֲתָרִים'? כי מת התייר הגדול שהיה תר להם את הדרך, ובאו ונתגרו בהם ובקשו ישראל לחזור למצרים ונסעו לאחוריהן שמונה מסעות ורץ אחריו שבטו של לוי והרג ממנו שמונה משפחות, אף הם הרגו ממנו ארבע (אף בני ישראל הרגו משבט לוי ארבע משפחות, שכתוב) [דברי הימים א כו, כג] 'לְעֹמְרָמִי לְיִצְחָרִי לְחִבְרוֹנִי לְעִזִּיאֵלִי, אִימְתֵי חֲזֹרוּ בִימֵי דוד (שמשפחות אלו מוזכרות בימי דויד כאשר מינה מבניהם לתפקידים שונים, ומכאן שלפני כן 'נהרגו' וחזרו ו'חיו' בימי דוד). ה'הא' היא דכתיב [תהילים עב ז] 'פִּרְחֵד בְּיָמָיו צִדִּיק וְרַב שְׁלוֹם עַד־בְּלֵי יָרֵחַ'. אמרו מי גרם לנו לדמים הללו? אמרו על שלא עשינו חסד עם אותו הצדיק, וישבו וקשרו הספידו, וגמלו לצדיק חסד, והעלה עליהן המקום כאלו מת שם ונקבר שם וגמלו לצדיק חסד."

ספור זה מעורר תמיהות רבות. אם בני לוי היו מסוגלים להילחם עם בני ישראל מדוע הם לא השתמשו בכוחם כדי להילחם באויב עצמו ולהציל את ישראל?! וכיצד הצליחו בני לוי להרוג באופן מדויק דווקא 'שמונה משפחות'?! גם ההריגה הנגדית של בני ישראל שהרגו במדויק 'ארבע משפחות' מבני לוי אינה מובנת. ואם משפחות אלו 'נהרגו' כיצד הן קמו לתחיה בימי דוד?!

הספור הפלאי רוצה לקשור בין מאורעות שארעו בשתי תקופות שונות. בשנת הארבעים, מיד לאחר מות אהרון בהר ה'הר', ארע אירוע מלחמתי באזור הר ה'הר'. הספור מרמז שאירוע מלחמתי דומה ארע כבר בשנה הראשונה בסמוך לחטא העגל. אהרון אכן מת בהר ה'הר' בשנת הארבעים, ואלעזר מילא את מקומו של אהרון בתור כהן גדול. אך זכויותיו ותפילותיו של אלעזר לא הועילו להטיל פחד בלב האויב ולכן הוא נמנע מלבוא ולהילחם בישראל. גם זכויות עמל התורה של שבט לוי לא הועילו כדי ליצור את הפחד הזה. – "נסתלקו ענני כבוד וביקשו הכנענים להתגרות בישראל". סיבת הדבר היא משום שבני ישראל לא ראו צורך אמיתי ב'יתפקיד' הרוחני הקדוש של אלעזר. והם לא ראו צורך ב'תפקיד' התורני של שבט לוי עוסקי התורה. אין אנו יודעים חשבונות של שמים, אך פעמים שקטרוג קל מצטרף שם להכרעת הדין. ובאותה השעה הקטרוג של בני ישראל על הזכויות של 'אלעזר' ושל 'התלמידים' מנע את קבלת הזכויות בשמים, ולכן הקב"ה לא השתמש אז בזכויות אלו כדי להפיל מורא על האויב.

ואמנם בזמן שבני ישראל שהו במדבר הם עסקו באימונים צבאיים, וכן מבואר בתשובת מר צמח גאון (אוצר המדרשים, אייזנשטיין, אלדד הדני עמוד 21): "וקודם ביאת אבותינו לארץ כנען הם נתעסקו במלחמות ושכחו המשנה שלקחו מפי (יהושע) [משה]". ואפשר היה להחשיב את מאמצייהם באימונים הצבאיים ל'זכויות'. אלא שמצד שני 'אלעזר' והתלמידים' לא ראו צורך

אמיתי בתפקיד של 'אנשי מלחמה', והקטרוג של 'אלעזר והתלמידים' על ה'זכויות' של בני ישראל הצטרף אז ח'יו להכרעת הדין, ומנע את קבלת הזכויות בשמים, ולכן הקב"ה לא השתמש אז בזכויות אלו כדי להפיל מורא על האויב. הקטרוג ההדדי הוא זה שמנע את הפלת הפחד על האויב, והדבר מרומז בהריגה של 'שמונה' ושל 'ארבע', וכדלקמן.

'שמונה' ו'ארבע'

כאמור לעיל, הכהן הגדול לובש בדרך כלל 'שמונה בגדים' המכונים 'בגדי זהב', ואמנם רק ארבעה מהם עשויים מזהב, אך הם מכונים באופן כללי 'בגדי זהב'. הכהן הגדול עובד ב'שמונה בגדים' רק בעבודות החיצוניות שאינן נעשות בקודש-הקדשים. אך כאשר הוא נכנס לשם אחת בשנה ביום הכפורים אסור לו ללבושם, והוא צריך ללבוש 'בגדי לבן' המכונים גם 'ארבעה בגדים'. המספר 'שמונה' מיוחס לעבודות החיצוניות והמספר 'ארבעה' מיוחס לעבודות הפנימיות.

כל אחד מעם ישראל חש שהוא עושה את התפקיד הנצרך ביותר, והוא כביכול עושה את תפקידו של האיש החשוב ביותר (=הכהן הגדול), וכולם צריכים להיות כמוהו. בני לוי שעסקו 'בתפקיד הפנימי' של לימוד התורה, חשבו שרק הם מחוברים לחיים, וכל בני ישראל צריכים להיות כמוהם. הם התייחסו בבזו לשאר השבטים שעסקו 'בתפקיד החיצוני' של אימונים צבאיים, התפקיד שהמספר 'שמונה' מסמל אותו. הם התייחסו אליהם בתור 'אנשים הרוגים', וזו משמעות הספור שהם 'הרגו' מהם 'שמונה משפחות'.

מאידך, בני שאר השבטים שעסקו באימונים צבאיים חשו שהם עושים את התפקיד הנצרך ביותר, והם כביכול עושים את תפקידו של האיש החשוב ביותר (=הכהן הגדול), וכולם צריכים להיות כמוהם. הם התייחסו בבזו לאלעזר והתלמידים משבט לוי שעסקו 'בתפקיד הפנימי' של לימוד התורה, התפקיד שהמספר 'ארבע' מסמל אותו. הם התייחסו אליהם בתור 'אנשים הרוגים', וזו משמעות הספור שהם 'הרגו' משבט לוי 'ארבעה משפחות'. אלא שהקטרוגים ההדדיים הזיקו לכלל ישראל, ומנעו (ח'יו) מהקב"ה להטיל מורא בלב האויב, והאויב רצה לבוא ולהילחם בישראל.

כדי להבריח את האויב, היה צורך שכל קבוצה תראה 'חיים' גם בתפקיד שממלאים חברי הקבוצה השניה. אלא שמהפך מחשבתני זה היה קשה להם באותו זמן, ולכן הם נקטו בפתרון ביניים. הם התייחסו ל'תפקיד' שממלאים חברי הקבוצה השניה בתור תפקיד 'הכרחי', אלא שביחס לתפקיד 'החי' שלהם הרי שהתפקיד של חברי הקבוצה השניה נחשב ל'מת מכובד'. ויש להתייחס אל חברי הקבוצה הנגדית באופן 'מכובד' ולהספיד אותם בתור 'קבורים בחייהם בתפקיד שלהם'. ובאותה העת, בני ישראל אנשי המלחמה קיבלו על עצמם לראות את אהרון הכהן הגדול כמי שהיה 'קבור בחייו' בתפקיד מכובד, ולהתייחס בהתאם גם ל'אלעזר' בנו שנכנס לתפקיד זה. ואחר שהם 'כיבדו' ו'הספידו' 'תפקיד' זה, הקב"ה קיבל את תפילותיו וזכויותיו של אלעזר. וזו המשמעות הפנימית של המעשה ש'הלכו וקשרו לו הספד' וגמלו לצדיק חסד".

המעשה שבירושלמי מספר על בריחה מהר הקר למוסרה כדי לקשור בין שני הספורים השונים שבתורה על מות אהרון, וכדי לרמז שמה שארע בשנת הארבעים לאחר שאהרון מת ממש, ארע כבר בשנה הראשונה סמוך לאחר חטא העגל. בני ישראל נסעו אז בסמוך למקומות של 'מים יפים', והם החליטו אז שחיים מחוברים לארציות הם ה'תפקיד' שיש בו 'חיים', והם התייחסו בבזו ל'תפקיד' של אהרון שכרוך בפרישות, ולמי שממלא אותו בתור 'הרוג'. ובאופן דומה הם התייחסו לתפקיד של 'התלמידים' (שבט לוי). כאמור אין אנו יודעים חשבונות שמים, אלא שגם אז השפיע הקטרוג וגרם לכך שהקב"ה לא קיבל את תפילותיו וזכויותיו של אהרון וכן זכויות 'התלמידים' שהם שבת לוי, ולכן כבר אז בסמוך לחטא העגל האויב רצה לבוא ולהילחם. וכבר אז בני ישראל תיקנו את דרכם, והחליטו להתייחס ל'תפקיד' של אהרון בתור תפקיד של 'מת מכובד'. ושיש לכבד אותו על כך שהוא מוכן להיות 'קבור בחייו' בתפקיד זה, וכן לכבד את 'אלעזר' בנו שעתיד בבוא העת להיות 'קבור חיים' בתפקיד זה. וכבר אז החליטו שכדאי לכבד גם את 'התלמידים' (שבט לוי). ולפירוש זה מרמזים גם רס"ג וספורנו שם. המעשה משתמש ברמזים ומקצר ומספר רק על המספד שערכו ל'תפקיד' של אהרון, אך מסתבר שהיה גם הספד נגדי, וכדלקמן.

המספד על משיח בן יוסף

זכריה מתוארת מלחמה של כל הגויים על ירושלים, וכיצד ירושלים תיוושע (זכריה יב, ט-יא):

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבָקֶשׁ לְהִשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלַם: וְשִׁפְכְתִי עַל־בַּיִת דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת־אֲשֵׁר־דָּקְרוּ, וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפַּד עַל־הַיְחִיד וְהִמְרָ עָלָיו כְּהִמְרָ עַל־הַבְּכוֹר: בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַל הַמִּסְפָּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד הַדָּדִרְמוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן..."

בפשטות, המספד המוזכר שם הוא זה שיביא את התשועה, והוא יבריח את הגויים הנלחמים בירושלים, וצריך לברר את טעם הדבר. במסכת סוכה (דף נב, א) מובאת מסורת שהספד זה הוא על משיח בן יוסף שנהרג. ולפי מה שהתבאר על המלחמה הפנימית בעם ישראל הדבר מבואר, וכדלקמן.

יושב ירושלים ו'בית דויד' מסמלים בנבואה זו את אלו שעוסקים בעבודה הפנימית של עמל התורה והתפילה, והם נציגיו של משיח בן יהודה. חבריהם שנמצאים בחוץ עוסקים במלחמות בגויים ומגינים עליהם, והם נציגיו של משיח בן יוסף. אך נציגיו של משיח בן יהודה התייחסו בבזו לחבריהם שעסקו במלחמות, והם דקרו אותם בהבל פיהם והתייחסו אליהם כ'הרוגים' בזויים. התייחסות שכזו מקטרגת על הזכויות של 'אנשי המלחמה', ולכן הם לא מצליחים לנצח את האויב לגמרי ('לְהִשְׁמִיד'). וכדי לשנות את המצב ולהצליח, אנשי 'משיח בן יהודה' מקבלים על עצמם להתייחס לתפקיד של 'משיח בן יוסף' באופן שונה. הם מתקשים בשלב זה לעשות מהפך מחשבתני מלא ולהתייחס לתפקיד זה כ'תפקיד חי'. והם נוקטים מהלך ביניים ומתייחסים לתפקיד זה כמו ל'מת מכובד' - שיש להספידו. 'הספד' זה שמהווה הכרה ומתן כבוד לתפקיד של אחיהם, מאפשר להכיר במעשי אחיהם כ'זכויות', והקב"ה מקבל את זכויותיהם ומבריח את האויב.

המעשה שמספר הירושלמי על 'הספד' על 'אהרון', שהוא למעשה ההספד על התפקיד של 'אלעזר והתלמידים', משלים את נבואת זכריה על 'הספד' על 'משיח בן יוסף'. ומנבואת זכריה יש להסיק ש'הספד' על 'התפקיד' של משיח בן יוסף נערך כבר במדבר סיני. ובני ישראל הצליחו אז להבריח את האויב, הן משום שאנשי המלחמה 'הספידו' ו'כיבדו' את התפקיד של 'אלעזר והתלמידים', והן משום ש'אלעזר והתלמידים' 'הספידו' ו'כיבדו' את תפקיד 'אנשי המלחמה' - התפקיד של 'משיח בן יוסף'. בני ישראל אנשי הצבא הפסיקו להתייחס ל'לומדי התורה' שקשורים למספר 'ארבע' (ארבע משפחות מבני לוי) בתור 'הרוגים' בזויים, ו'לומדי התורה' הפסיקו להתייחס ל'אנשי הצבא' שקשורים למספר 'שמונה' (שמונה משפחות מישראל) בתור 'הרוגים' בזויים.

הסיבות לחורבן הבית

מדרש שיר השירים זוטא מתאר את מה שארע במחלוקת שבין הלל ומנחם בתיאורים הלקוחים מנבואת זכריה, וכן מרמזים שרמוזים בתורה בענין התפקיד של אלעזר בן אהרון. הוא מתאר את יציאת מנחם לעבודת המלכות והצבא במספר הקשור ל'שמונה' ('ויצא מנחם הוא ושמונה מאות תלמידים מלובשים סריקונין של זהב'). וכאשר הוא מספר ש'אלעזר והתלמידים' חתכו את 'חנן בן מטרון' ל'מנות מנות', הוא משתמש בתיאור מנבואת זכריה, והוא מתאר את 'דקירת' משיח בן יוסף בידי נציגי משיח בן יהודה, שמשמעותה היא התייחסות לשני בתור 'הרוג בזוי'. והוא מרמז לנו שמלחמה רעיונית זו התרחשה כבר בעת נדודי ישראל במדבר, בין אלעזר הכהן ושבת לוי (אלעזר והתלמידים) לבין בני ישראל. המדרש ממשיך ומתאר את המחלוקת שבין תלמידי הלל ותלמידי מנחם בתיאורים הלקוחים מנבואת זכריה, והוא מסיים: "באותה שעה נפלה מחלוקת בירושלים. על אותה שעה אמרו בְּרַח דוֹדֵי וּדְמָהֶלֶךְ לְצָבִי אוּ לְעַפְרָה הָאֵלִים".

לחורבן בית שני שהיה סמוך לאחר תקופת הלל ומנחם ושמאי היו סיבות טבעיות גלויות, אך שיר השירים זוטא מרמז לנו שבחשבונות של מעלה, הסיבה שגרמה לחורבן היא המלחמה הפנימית שהיתה בירושלים של מעלה. חוסר היכולת של נציגי משיח בן יהודה (תלמידי הלל) ושל נציגי משיח בן יוסף (תלמידי מנחם ושמאי) לראות במעשי הצד השני מעשים חשובים שיש להגדירם כ'זכויות', מנעה אז (ח"ו) כביכול מהקב"ה לראותם כ'זכויות', ולכן בסופו של דבר חרבה ירושלים.

שיר השירים זוטא מרמז ליסוד נוסף הידוע בחסידות, ומובא בספר היכל הברכה (קאמארנא, שלח דף קג, א) "על פי הידוע ממרן האר"י בעל שם טוב, כשהצדיק עושה חטא קל - גורם לאיש פשוט חטא חמור". ואף כאן השמות 'מנחם', 'חנן בן מטרון' ו'אלעזר' הם שמות סמליים עמלי תורה, שחלקם נשארו בבית המדרש, וחלקם יצאו לעבודת המלכות ולהיות אנשי מלחמה. אך החטא הקל שלהם שהתייחסו בבוז לנציגי צד האחר ('בעט בו' ו'הרגו'), הביא לכך שלאחר כמה עשרות שנים **אנשים פשוטים בעלי שמות דומים** שהיו מראשי הקבוצות בזמן המרד בירושלים - חטאו חטא חמור. וחברי הקבוצות הללו הרגו ממש זה את זה, והדבר הביא בסופו של דבר לחורבן הבית על ידי הרומאים.

הסיבות לכשלון מרד בר כוכבא

גם לכשלון מרד בר כוכבא היו סבות טבעיות, אך הסיבה האמיתית היא העוונות, וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים יא, ג): "...שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג **בעונות**, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

הרמב"ם לא כותב שבר כוכבא נהרג 'בעוונות' והיינו בגלל עוון שלו, אלא "בעוונות" והיינו שבר כוכבא נהרג ב'עוונות הדור'. נראה שלענין זה מרמזת גם המסורת שבספר ערוגת הבשם - שתלמידי רבי עקיבא שמתו היו בעצם תלמידי הלל ושמאי. ולפי מסורת זו, בחשבונות שמים העוונות שהביאו לחורבן בית שני היו גם העוונות שהביאו לכשלון מרד בר כוכבא שארע בזמן רבי עקיבא. ובשני המקרים מדובר במלחמת הדעות שבין נציגי משיח בן יהודה לבין נציגי משיח בן יוסף.

גם בזמן רבי עקיבא היו תלמידים שיצאו מבית המדרש לעבודת המלכות ולהיות אנשי מלחמה בצבא בר כוכבא, וחבריהם שנשארו בבית המדרש ראו בהם אנשים 'הרוגים', ומאידך, התלמידים שהפכו לאנשי מלחמה ראו בחבריהם שנשארו בבית המדרש אנשים 'הרוגים'. וקטרוגים אלו הביאו לכשלון המרד ולשמד הגדול שהתלווה אליו.⁷ נראה שגם רב שרירא גאון מרמז לכך באיגרתו. בסוגיה במסכת יבמות (דף סב, ב) נאמר שתלמידי רבי עקיבא מתו במיתה רעה שהיא מחלת אסכרה. אולם כאשר רב שרירא גאון מזכיר סוגיה זו הוא מציין שהם מתו בשמד, ובלשון זו הוא משתמש באגרת לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. רב שרירא מרמז לנו שהסוגיה הזכירה את ה'אסכרה' בתור הסיבה שהביאה לשמד בידי הגויים. וכעין דברי הפרי חדש (או"ח סימן תצג): "ואפשר שמה שלא היו נוהגים כבוד זה לזה היה מחמת איזה **לשון הרע** שהיה ביניהם, וכדאמרין בפרק במה מדליקין [שבת לג, א], סימן ללשון הרע **אסכרה**". פי התלמידים 'קטרג' על חבריהם, ולכן הצליחו אז ח"ו הגויים במלחמתם בישראל.

בחלק הבא נבאר בעז"ה כיצד מנהגי האבלות שבין פסח לעצרת נועדו לתיקון העוון של הקטרוג ההדדי.

¹ על פי גרסת ליברמן מובאת גם בקובץ ירושלים עיר הקודש והמקדש במאמרו של קרויס עמוד 79

² גרסת אגדת שיר השירים, שכטר.

³ גרסת ליברמן.

⁴ וכפי שהתבאר במאמר "**מי התרשל בגרוש היבוס?**" ובמאמר "**דויד וגרוש היבוס?**".

⁵ וז"ל הש"י (פרשות וישב-מקץ-ויגש תורה אור): "כתב הפרדס (שער ל' פ"ח)...צורת יעקב חקוקה בכסא שהוא למטה מהאצילות, ויוסף תחת אביו במטטרון שהוא למטה מהכסא".

⁶ גרסת ליברמן

⁷ דברי הרמב"ם שבר כוכבא נהרג בעוונות הדור, אינם סותרים בהכרח את הספור שהיו מהחכמים שבדקו את בר כוכבא וראו שאין לו רוח הקודש ו'הרגוהו', או את הספור שבר כוכבא 'בעט' ו'הרג' את רבי אלעזר המודעי שהיה מתפלל לנצחוננו, ולכן נצחו הגויים. לדעת הרמב"ם מדובר בספורים סמליים שמרמזים, שבכל צד היו אנשים שלא העריכו את ה'תפקיד' של אנשי הקבוצה השניה, והתייחסו ל'תפקיד' של השני כאל 'הרוג' שאין צורך לכבדו. ואולי 'קטרוגים' אלו הם ה'עוונות' שהביאו ח"ו לחורבן.

Vienna, Austria

וינה, אוסטריה
אלול תשנ"א

קביעת יום הזכרון (יארצייט) כאשר יום-הפטירה אינו ידוע

שאלה

בעניין אדם שקיבל על עצמו לשמור את יום השנה להוריו שנשמדו בשואה, ב"ז בתמוז, כיצד ינהג כאשר י"ז בתמוז חל בשבת?

תשובה

א. מי שאינו יודע את היום שמת בו אביו, חייב לברור לו יום אחד ויתענה בו ויאמר בו קדיש¹.
ב. ביום שבו בחר, מחויב לנהוג כל ענייני יום-זכרון מצד ההלכה (ולא בחובת נדר או הנהגה טובה)².
ג. בנדון דידן, שבחירת היום היתה תלויה בדעתו, מסתבר שכוונתו היתה לבחור ביום שיש בו בפועל ביטוי לצער של עם ישראל, דהיינו יום הצום, ולא תאריך י"ז בתמוז דווקא, ולכן ינהג את כל חיובי היארצייט (אמירת קדיש וכו')³ ביום ראשון, שהוא יום הצום.

¹ "משנה ברורה" (סי' תקמח ס"ק מב). ובאשר לטעם היארצייט, עיין שו"ת "מנחת יצחק" (ח"א סי' פג):
א. "ריע מזלא (של אותו יום), וכשאינו יודע היום, מרפא ביום שיברור";
ב. לכפר על נפש המת, ושייך גם ביום אחר.

² שו"ת "מנחת יצחק" שם. וכתב שלכן אינו יכול לבחור ליום היארצייט יום שבלאו הכי חייב להתענות, או יום שאסור להתענות בו.
³ מה שאין כן אם יודע את התאריך שבו מת אביו, ואותו היום נופל בשבת, כי אז אין הקדיש נדחה אלא אומרו בשבת. "גשר החיים" (ח"א פרק לב, ג-ד).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

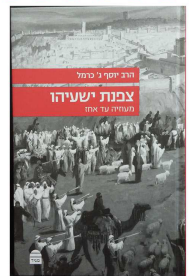
חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

מתפללים לרפואתם השלימה של

אלחנן בן עדינה

אורית בת מרים

בתוך שאר חולי עם ישראל